

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ 3

Άνσελμος - Βαρθολομαίος άγιος

περιπτώσεις εφαρμογής της ποιήσ της αποκλεισμού, για διάφορους λόγους (1 Τιμ 1: 20· Τιτ 3:10· 2 Ιω 10, κ.α.). Το θέμα που ανέκυψε σχετικά με το ποιος δύναται ν' αποκόψει ποιον από την εκκλησιαστική κοινωνία στη Γ' Ιωάννου (9-10), μάλλον υπαινίσσεται ότι ίσως είχαν παρατηρηθεί υπερβολές. Α.ΤΡ.

Βιβλιογραφία:

EWNT· ThWNT· Strack, H.L. – Billerbeck, P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrash*, τ. 4, München: Beck 1963, σ. 293-333.

Αποσυρίζω (Ο'). Αντλώ νερό, ανασύρω (Ησ 30:14).

Αποσφράγισμα (Ο'). Προέρχεται από το ρήμα 'αποσφραγίζω', που αρχικώς σήμαινε σφραγίζω, κλείω διά σφραγίδος και μεταγενεστέρως λύω (ανοίγω) τη σφραγίδα, ξεσφραγίζω. Αποτύπωμα σφραγίδας, η σφραγίδα. (Ιερ 22:24· Ιεζ 28:12). Ε.ΟΥΖ.

Βιβλιογραφία:

NIDOTTE, τ.2, σ. 324-325.

Αποσκηματισμός. Όρος που δηλώνει την αφαίρεση της περιβολής (ράσου) και την πλήρη απόκαρση κληρικού που καταδικάστηκε σε καθαίρεση ή μοναχού, στον οποίον επιβλήθηκε η ποινή της αποβολής του μοναχικού σχήματος. Σε παλαιότερες εποχές, ο αποσκηματισμός γινόταν δημόσια. Στην ελληνική έννομη τάξη, ο αποσκηματισμένος, σε περίπτωση που παρά την καθαίρεσή του εξακολουθεί να φέρει την περιβολή του ιερατικού σχήματος, τελεί το έγκλημα της αντιποίησης στολής θρησκευτικού λειτουργού (ΠΚ 176). Κατά πλάσμα δικαίου θρησκευτικός λειτουργός λογίζεται και ο μοναχός της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Ν. 590/77 άρθρο 54§3). Η Νομολογία δέχεται ότι η νομοτυπική μορφή της αντιποίησης περιβολής μοναχού της Ορθόδοξης Εκκλησίας πληρούται ακόμη και στην περίπτωση που ο αποσκηματισμένος μοναχός προσχωρεί σε ομόδοξη εκκλησία και φέρει εκ νέου την περιβολή του μοναχού. Ε.ΧΡ.

Βιβλιογραφία:

Ράλλης, Κ., *Ποινικών Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1998· Παναγιωτάκος, Π., *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι ισχύον αυτού*. Γ'. *Το Ποινικόν Δίκαιον της Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1999· Αλιβιζάτος, Α., *ΘΗΕ 2* (1963) 1220· Αποστολάκης, Γ., «Το αδύνατο αποβολής της μοναχικής ιδιότητας και η ελευθερία θρησκευτικής συνειδήσεως», *Ελλάδα* 44 (2003) 883-891· Αποστολάκης, Γ., *Ευρετήρια Νομολογίας και Βιβλιογραφίας Εκκλησιαστικού Δικαίου 1890-2003*, Τρίκαλα/Αθήνα: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις 2005 (σ. 573-574; Περίληψη ΜονΠλημΕδ 2434/1994, Υπεράσπιση 1996, σ. 358).

Αποσκήτες. Βλ. Δοξάριοι.

Αποταγή του σατανά. Πράξη κατά το Βάπτισμα. 1. Κατά τη διάρκεια του πρώτου τμήματος της ακολουθίας του Βαπτίσματος (ακολουθία της Κατήχησεως) και αμέσως μετά από τις ευχές των

εξορκισμών, πραγματοποιείται η αποταγή (ή απόταξη) του σατανά. Η πράξη αυτή προβλέπει τη στροφή του ιερέα, του αναδόχου και του βαπτιζόμενου προς τον βαπτιζόμενο (ή προς τον ανάδοχο, στην περίπτωση που ο βαπτιζόμενος είναι νήπιος) «αποτάσσει τω σατανά και πάσι τοις έργοις αυτού; και πάσι τοις αγγέλοις αυτού; και πάση τη λατρεία αυτού; και πάση τη πομπή αυτού;», ο δε βαπτιζόμενος (ή ο ανάδοχος) απαντά «αποτάσσομαι». Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται τρεις φορές.

Η τριπλή επανάληψη της αποταγής έχει διπλή σημασία: παραπέμπει στον Τριαδικό Θεό, ο οποίος είναι ισχυρότερος του σατανά (σύμφωνα με τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής), αλλά και υπερτονίζει και κατοχυρώνει το αποτέλεσμα της πράξης (την άρνηση και απόρριψη του διαβόλου από τον βαπτιζόμενο). Η αποταγή του σατανά κατά το Βάπτισμα είναι η απαραίτητη προϋπόθεση, ώστε ο βαπτιζόμενος να δηλώσει (στη συνέχεια) ότι «τάσσεται μαζί με το Χριστό».

2. Οι όροι που χρησιμοποιούνται προέρχονται από την αρχαία στρατιωτική ορολογία και αφορούσαν (κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) τους προσερχόμενους στον χριστιανισμό από την ειδωλολατρία. Η συντριπτική πλειονότητα των κατηχουμένων προέρχονταν από τους «εξ εθνών», τους ειδωλολάτρες, και σ' αυτούς αναφέρεται η άρνηση της «λατρείας» και της «πομπής» του διαβόλου, υπό την έννοια ότι εκείνοι λάτρευαν τα δαιμονικά είδωλα και συμμετείχαν σε δαιμονικές εκδηλώσεις. Ο λάτρης των ειδώλων -του σατανά- «απετάσσει τω Σατανά» και «συνετάσσει τω Χριστώ», ως «νεοσύλλεκτος στρατιωτής» (έτσι αποκαλεί τον βαπτιζόμενο η πρώτη ευχή του εφορκισμού που προηγείται της αποταγής του Σατανά).

Σχολιάζοντας τα λόγια της αποταγής, ο Ι. Χρυσόστομος σημειώνει ότι πρόκειται για «ρήματα φοβερά και γεμάτα φόβον» (Β' Βαπτισματική Κατήχηση, 18, έκδ. Α. Wenger, *SCh* 50bis, 1970, σ. 114, 8). Το οχόλιο αυτό συνοδεύεται και από άλλες αξιοσημείωτες παρατηρήσεις: ο Χρυσόστομος τονίζει ότι τα λόγια είναι λίγα, αλλά η δύναμη είναι μεγάλη· διότι, οι αγγελικές δυνάμεις που χαίρονται για την «επιστροφή» του βαπτιζόμενου, παραλαμβάνουν τα λόγια της αποταγής και τα μεταφέρουν στον Θεό, για να εγγραφούν στο «ουράνιο βιβλίο» (αυτ., 20, σ. 145, 4-9). Την αποταγή, καθώς και τη σύνταξη που ακολουθεί, ο Χρυσόστομος αποκαλεί «γραμματεία» (δηλαδή συμβόλαιο) και «συνθήκη», σημειώνοντας ότι η αποταγή του σατανά αποτελεί «εξέγερση εναντίον του τυράννου, τον οποίο ο Χριστιανός φοβόταν και έτρεμε πριν από το Βάπτισμα» (ΙΒ' Βαπτισματική Κατήχηση, 9, *ΕΠΕ*, σ. 612, 8-10, 23-32).

Στο ίδιο κείμενο, ο ιερός συγγραφέας επεξηγεί τα σχετικά με την πομπή του

διαβόλου: «Πομπή του διαβόλου είναι κάθε είδος αμαρτίας, τα θέατρα παρανομίας, οι ιπποδρομίες, συγκεντρώσεις γεμάτες από γέλια και αισχρολόγα· πομπή του διαβόλου είναι οι οιωνισμοί και οι μαντείες, τα μαντικά λόγια και οι παρατηρήσεις των καιρών, τα σύμβολα, τα φυλακτά και οι επωδές» (αυτ., σ. 16-20). Η αναφορά αυτή στην πομπή του σατανά συμπληρώνεται στην *Ι' Βαπτισματική Κατήχηση*, όπου στην «πομπή» συγκαταριθμούνται και «τα κοσμήματα και τα μαργαριτάρια», τονίζοντας παράλληλα ότι ο πλούτος δίδεται στον βαπτισμένο όχι για επίδειξη, αλλά για να βοηθήσει τους έχοντες ανάγκη (16, σ. 570, 19-25).

3. Σώζεται ένα ωραιότατο κείμενο που επιγράφεται «Κατήχησις της Μεγάλης Παρασκευής του Πάσχα: απόταξης και σύνταξης γινομένη τη αγία και μεγάλη Παρασκευή». Σ' αυτό περιγράφεται πώς γινόταν στην Κωνσταντινούπολη από τον Πατριάρχη η απόταξη και η σύνταξη και η ομολογία πίστεως των κατηχουμένων κατά τη Μεγάλη Παρασκευή και, κατά μίμηση της πράξης αυτής, σε όλες τις άλλες εκκλησίες από τους κατά τόπους επισκόπους και ιερείς.

Ο Πατριάρχης απευθύνει τον λόγο στους υποψήφιους για το Βάπτισμα, αναλύοντας τη σημασία των λειτουργικών πράξεων και τους καλεί να «αποδυθούν» και να «απολυθούν», να «εμπύσουν» και να «εμφυσήσουν» τον σατανά, να ψύσουν τα χέρια, να στραφούν προς δυσμάς ή προς ανατολάς, να «είπουν τους λόγους της αποτάξεως και της συντάξεως» και να ομολογήσουν την πίστη τους. Σήμερα, λόγω του νηπιοβαπτισμού όλα αυτά γίνονται μαζί και -τρόπον τινα- τοποθετημένα, χωρίς τις απαραίτητες επεξηγήσεις από τον ιερέα. Ο ανάδοχος εξ ονόματος του βρέφους εμψυαί και εμπύει τον σατανά, αποτάσσεται και συντάσσεται και λέγει το Σύμβολο της Πίστεως. Έτσι, ο ανάδοχος καθίσταται εγγυητής και υπεύθυνος για την κατήχηση του βαπτιζόμενου. Γ.ΦΙΛ.

Βιβλιογραφία:

Boismard, M., "Je renonce à Satan...", *Lumière et Vie* 26 (1956) 5-10, 249-254· Rahner, H., "Pompa Diaboli", *ZKT* 55 (1931) 239-293· Φίλιας, Γ.Ν., *Το Βάπτισμα κατά τις λειτουργικές πηγές της αντιοικειανής Εκκλησίας*, Αθήνα 1996· Φουντούλης, Ι., «Το άγιον Βάπτισμα. Ιστορικο-τελετουργική θεώρηση», στον τόμο *Το άγιον Βάπτισμα*. (Χρονικόν, εισηγήσεις, πορίσματα Ιερατικού Συνεδρίου της Ι.Μ. Δράμας, 1996), Δράμα: Ιερά Μητρόπολη 1996, σ. 185-232· Wazink, T., "Pompa Diaboli", *VigChr* 1 (1947) 13-41.

Αποτακτίτες. Αιρετικοί, οπαδοί του αιρεσιάρχη Γεμέλλου, φερόμενου ως μαθητή του Σίμωνος του Μάγου. Οι αποτακτίτες ή γεμελλίτες, συγγενείς των μεσοαλιανών, με ακραίες εγκρατικές τάσεις, εμφανίστηκαν τον 4^ο αι. Ο Επιφάνιος Κύπρου τους ταυτίζει με την αίρεση των αποστολικών, αιρετικών της αρχαίας Εκκλησίας, οι οποίοι προήλθαν από εγκρατίτες του 2^{ου} αι. της Μ. Ασίας και της Συρίας και ανα-

πήχθηκαν τον 3^ο και 4^ο αι. [Πανάριον, *Κατά Αποστολικών μα', της δε ακολουθίας ξα', Holl* 2, 380¹⁰-389³ (PG 41:1040-1052)].

Μαζί με τους εγκρατίτες, τους σακκοφόρους και τους ναυατιανούς αποτελούσαν, κατά τη ρήση του 47^{ου} κανόνα του Μ. Βασιλείου «αυτοβλάστημα» των μαρκιωνιστών, οι οποίοι βδελύσσονταν τον γάμο, αποστρέφονταν τον οίνο και τη βρώση κρέατος και πίστευαν ότι η κτίση είναι μιαιό δημιουργημα του Θεού. Γι' αυτόν τον λόγο, σύμφωνα με τον ίδιο κανόνα, έπρεπε κατ' ακρίβεια να βαπτίζονται όταν προσέρχονταν στην Ορθοδοξία. Συνοδικοί όμως κανόνες, όπως ο 2^{ος} της Β' Οικουμενικής και ο 95^{ος} της Πενθέκτης, δέχθηκαν την κατ' οικονομία εισοδική τους στην Εκκλησία χωρίς αναβαπτισμό, δι' επιδόσεως λιβέλλου αποκρύψεως της αίρεσής τους και μετάληψης του Χρίσματος. Οι αποτακτίτες και οι παρόμοιες εγκρατικές αιρέσεις καταδικάστηκαν και από τη σύνοδο της Γάγγρας (340). Α.ΓΑΑ.

Βιβλιογραφία:

Νικόδημος Αγιορείτης, *Πηδάλιον της νοτιής νηός, της Μιάς, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των Ορθοδόξων Εκκλησίας*, Αθήνα: Παπαδημητρίου 121998· Ράλλης, Γ. – Ποτλής, Μ., *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, τ. 1-6, Αθήνα: τυπ. Γ. Χαροφύλακος 1852-1859· Χρίστου, Π., *Ελληνική Πατρολογία*, τ. 4, Θεσσαλονίκη: ΠΙΠΜ 1989· Φραγκούλης, Ι., «Αποτακτίται ή Αποτακτικοί», *ΘΧΕ 2* (1937) 28-29· Μπιστόπουλος, Ν., «Αποτακτίται», *ΘΗΕ 2* (1963) 1221· Παπαδόπουλος, Σ., *Πατρολογία, Β'*. *Ο τέταρτος αιώνας (Ανατολή και Δύση)*, Αθήνα: x.e. 1990· Scholten, C., "Arotaktiten", *LthK* 1 (2009) 882· Σκουτέρης, Κ., *Ιστορία δογματων, Β'*. *Η Ορθόδοξη δογματική διδασκαλία και οι νοθεύσεις της από τις αρχές του τέταρτου αιώνα μέχρι και την Τρίτη Οικουμενική Σύνοδο*, Αθήνα 2004.

Αποτομή. Μουσικός όρος.

1. Μουσικό διάστημα (Αρχαία ελληνική μουσική). Από το ρήμα 'αποτέμνω', που σημαίνει «αποκόπτεω». Στη θεωρία της αρχαίας ελληνικής μουσικής, αποτομή ονομάζεται το μουσικό διάστημα, που αντιστοιχούσε σε ένα «μεγάλο» ημιτόνιο. Σύμφωνα με τις θεωρητικές αντιλήψεις των αρχαίων, ο τόνος δεν διαιρείται ακριβώς στη μέση, ώστε να προκύπτουν δύο ίσα ημίτονα, αλλά σε δύο άνισα μεταξύ τους μέρη (Γαυδεντίου, *Αρμονική Εισαγωγή*, σ. 13: «το δε ημιτόνιον καλούμενον ουκ έστιν ακριβώς ημιτόνιον»): α) την αποτομή, η οποία είναι το μεγαλύτερο τμήμα, το κατά τους Πυθαγορείους «μείζον ημιτόνιον» και καθ' ημάς χρωματικό ημιτόνιο· β) το λείμμα, που είναι το μικρότερο, το «έλαπτον ή έλασσον ημιτόνιον», το νεωστί διατονικό ημιτόνιο. Σαφέστατα είναι η παρατήρηση του Γαυδεντίου: «Του δε λείμματος το λείπον εις συμπλήρωσιν τόνου καλείται αποτομή, κοινώς δε και αυτό ημιτόνιον, ώστε έσται τών ημιτονίων το μεν μείζον, το δε έλαπτον» («Εκείνο που λείπει από το λείμμα για να συμπληρωθεί ο τόνος ονομάζεται αποτομή· κοινά, και αυτό είναι ημιτόνιο, επομένως το ένα από τα ημιτόνια θα είναι το μεγαλύτερο [η αποτομή] και το άλλο το μικρότερο